

ΖΑΤΡΙΚΙΟΝ, τουρκιστί *σαντράτσι*, ιταλιστί *σκάκο* και γαλλιστί *éches*, παιγνίδιον παιζόμενον επί άβακος ή πίνακος διηρημένου εις 64 τετράγωνα και με 32 πεσσούς ή πέτρας, των οποίων ανά 16 λαμβάνει εκάτερος των παιζόντων των τετραγώνων και των πεσσών τα ημίση είναι ενός χρώματος (εναλλάξ επί των τετραγώνων), τα δε άλλα ημίση, άλλου, ως εις το κοινότατον παιγνίδιον το λεγόμενον *ντάμα*.— Το παιγνίδιον τούτο είναι εξ αρχαιοτάτων χρόνων γνωστόν, συγγραφείς τινες μάλιστα επινοητήν αυτού λέγουν τον επί του Τρωϊκού πολέμου ζώντα Παλαμήδη.— Η ηγεμονίς όμως Άννα Κομνηνή, εν τη ιστορία της διατείνεται ότι το παιγνίδιον τούτο παρέλαβον οι Έλληνες παρά των Περσών. Ετέρωθεν πάλιν οι Πέρσαι αποποιούνται την τιμήν ταύτην και φρονούσιν ότι το παιγνίδιον εισήχθη εις την Περσίαν εκ των Ινδιών, επί της βασιλείας Χοσρόου του Α', (532—580).— Προς τούτοις και οι Κινέζοι, οι οποίοι και ονομάζουσιν αυτό παιγνίδιον τών ελεφάντων, και ηύξησαν τους πεσσούς κατά τι, συνομολογούσιν ότι έμαθον το παίγνιον τούτο παρά των Ινδών περί τας αρχάς της 6ης εκατ. π.Χ. Η διπλή δε αύτη ομολογία και η προσέγγισις των χρονολογιών πιθανολογούσιν ότι το παιγνίδιον εδιδάχθη εις τα άλλα έθνη υπό των Ινδών, οίτινες επινοητήν αυτού λέγουσιν ένα των βραχμάνων των, Σίσσαν ονόματι.

Εις το παίγνιον δε τούτο, το οποίον κοινώς παρ' όλων των γνωριζόντων αυτό ομολογείται τερπνότατον πάντων και τεχνικώτατον, υπάρχει κατά βάθος φιλοσοφική τις ιδέα: ότι δηλ. πας βασιλεύς καθ' εαυτόν είναι μικρός και ασήμαντος, αν δεν έχη υπερασπιστάς τους υπηκόους του, των οποίων και αυτός ο ουτιδανώτατος δύναται πολλάκις να τον σώση. — Διατείνονται δε, όχι απεικόντως, ότι τάχα ο ευφυής εφευρέτης αυτού Σίσσας, θέλων να αποδείξη την αλήθειαν ταύτην εις τινά Αμμολίνον, βασιλέα της Βαβυλώνος (περί το 537 π.Χ.) άρχοντα τυραννικώς και περιφρονούντα τας κατωτέρας τάξεις των υπηκόων του, αλλά μη τολμών να εκφράση αυτό ρητώς εις τον δεσποτικόν ηγεμόνα, επενόησε το ζατρίκιον και το εδίδαξεν εις τον βασιλέα: ούτος δε, κατανοήσας την ευφροσύνην αλληγορίαν του παιγνιδίου και ευχαριστηθείς εκ της τερπνότητός του, επρότεινεν εις τον εφευρέτην να ζητήση παρ' αυτού ό,τι ήθελε να τω δώση: τότε δή ο ευφυής βραχμάνος απέδειξε τον βασιλέα όχι μόνον ασύνετον πολιτικόν, αλλά και αμαθή οικονομολόγον: διότι, προσποιηθείς ήθος ταπεινότητος

και αυταρκειας μεγαλης, παρεκαλεσε να τω δοθη εις κόκκος σίτου διά το πρώτον τετράγωνον του πίνακος, δύο διά το δεύτερον, τέσσαρες διά το τρίτον, οκτώ δια το τέταρτον, και ούτω καθεξής μέχρι του 64ου, διπλασιαζομένου πάντοτε του αριθμού των κόκκων καθ' έκαστον τετράγωνον· ο δε βασιλεύς ακούσας την αίτησιν του ιερέως ελεεινολόγησεν αυτόν δια την δήθεν άνοιαν αυτού, ζητήσαντος τοιαύτην ευτελή αμοιβήν, ενώ ευρέθη εις ευκαιρίαν να ωφεληθή εκ της βασιλικής γενναιοδωρίας, και γελών υπεσχέθη να εκπληρώση το αίτημά του. Ο γέλως όμως έπαυσεν ότε ο Σίσσας άρχισε να λογαριάζη το ποσόν του σίτου το οποίον κατά την βασιλικήν υπόσχεσιν εδικαιούτο να λάβη· διότι ο αριθμός των κόκκων του παραδοτέου σίτου συνεποσώθη εις 16.846.744.073.709.451.615, ήτοι δεκαέξ πεντάκισ εκατομμύρια, κτλ λογιζομένου δε εκάστου δραμίου προς 72 κόκκους και εκάστου κοιλού πρός 20 οκάδας, ο βασιλεύς ώφειλε να δώση εις τον βραχμάνον 29.247.819.371.411, ήτοι, 29 τρις εκατομμύρια και καθεξής, κοιλά σίτου, εις αγοράν δε αυτού εννοείται ότι δεν εξήρκουν όλοι οι θησαυροί του βασιλείου του, ουδ' αυτού του κόσμου ολοκλήρου. Δια τα δύο δε ταύτα μαθήματα τά οποία ο ηγεμών έλαβε παρά του Σίσσα, τόσον εθαύμασεν αυτόν, λέγει η παράδοσις, ώστε αφού τον αντήμειψε, όχι μεν όσον υπέσθη, γενναίως όμως, είχεν αυτόν εις το εξής φίλον πιστόν και σύμβουλον. Και τοσαύτα μεν περί εφευρέσεως του τεχνικωτάτου τούτου των παιγνιδιών· περί δε του τρόπου καθ' ον παίζεται, ούτε τα όρια του παρόντος βιβλίου μάς επιτρέπουσι νά τον περιγράψωμεν, ούτε βεβαίως ο αναγνώστης δύναται να τον κατανόηση εντελώς, αν πρακτικώς δέ τον ηξεύρη, ότε και είναι περιττή ή περιγραφή.

Επειδή δε ο τρόπος και η κίνησις των πεσσών εις το παιγνίδιον τούτο είναι εντελώς θετικά και προσδιωρισμένα και πάσης αμφιβολίας απηλλαγμένα, προσέτι δε έκαστος πεσσός έχει ίδιον όνομα⁽¹⁾, το ζατρίκιον δύνανται να παίξωσι και μακράν ευρισκόμενοι φίλοι, δι' επιστολών, ως πολλάκις συνέβη μεταξύ άγαν εραστών αυτού, αναγκασθέντων να αποχωρισθώσιν πριν τελειώσωσι το παιγνιδιόν των· εννοείται δε ότι εκάτερος αυτών πρέπει νά έχη ενώπιόν

---

(1) Εκ των πεσσών, εκάτερου χρώματος ανά 1 λέγεται βασιλεύς· ανά 1 έτερο βασίλισσα· ανά 2 τρελλοί· ανά 2 έτεροι, ιππείς· ανά 2 προς τούτοις πύργοι· και τέλος, ανά 8, στρατιώται ή πiónες, διότι πιών εις την ινδικήν γλώσσαν σημαίνει στρατιώτης ή υπηρέτης πολεμών πεζή.

του άβακα ζατρικίου, να κινή τον πεσσόν και να γράφη εις τον φίλον ότι εκίνησε τον δείνα πεσσόν εις το δείνα τετράγωνον, να περιμείνει δε την απόκρισιν του άλλου έως ότου μετακινήση άλλον κτλ. — ο τρόπος ούτος του παίζειν εννοείται ότι είναι λίαν βραδύς και επίπονος, αλλ' όχι και πράγμα δυσπίστευτον, αφού και χαρτοπαίχται πολλοί αναφέρονται, οίτινες κατεχόμενοι υπό του πάθους του παιγνίου ή της αισχροκερδείας πολλάκις διαμένουσι κεκλεισμένοι και άσιτοι επί ολόκληρα ημερονύκτια, έως ότου απογυμνώσωσιν εντελώς τον συμπαίκτην φίλον των. Άλλως δε το ζατρίκιον, μη υποκείμενον εις την τύχην, ως το χαρτοπαίγνιον, αλλ' εξαρτώμενον καθ' ολοκληρίαν εκ της περισκέψεως, της τέχνης και της εφευρετικότητος του νοός του παίζοντος, φέρει τους παίζοντας εις μεγάλην πεισμονήν περί της νίκης, χαροποιεί τον νικητήν και καταπικραίνει τον ηττηθέντα· όθεν και άνδρες μεγαλονούστατοι αναφέρονται ένθερμοι ερασταί του παιγνίου τούτου· οίοι ο αυτοκράτωρ Κάρολος ο Μέγας, (του οποίου το ζατρίκιον σώζεται έτι και νυν εις το μουσείον των αρχαιοτήτων του Σομμεράρδ πρώην Hotel de Cluny εν Παρισίοις, πεπονημένον εξ ορυκτού κρυστάλλου), και κατά τους νεωτέρους χρόνους ο μέγας στρατηγός Ναπολέων ο Α', όστις και συνείθιζε να λέγη ότι επροτίμα να χάση μίαν μάχην μάλλον παρά εν παιγνίδιον ζατρικίου· ο λόγος δε ούτος εκ πρώτης αφετηρίας δύναται να εκληφθή ως υπερβολικός και παράδοξος, δεν είναι όμως παντάπασι τοιούτος όταν σκεφθή τις καλήτερον το πράγμα· διότι εις επιτυχίαν νίκης πολεμικής, πλην της μεγαλονοίας του στρατηγού πρέπει να συνδράμη και φύσις τόπου, και ανδρία των στρατιωτών και πίστις και περίσκεψις των αξιωματικών και πολλάί άλλαι περιστάσεις, πολλάκις δε ενός μόνου η τυχαία έλλειψις δύναται να ανατρέψη όλον το σχέδιον του στρατηγού, ενώ εις το παιγνίδιον τούτο πάσα ήττα προέρχεται εκ μόνης της απερισκεψίας του ή της αφυΐας του νοός του, και πρόδηλον εντεύθεν είναι ότι αφυέστερος άνθρωπος αδύνατον να νικήση εις το παιγνίδιον τούτο ευφυέστερον και προβλεπτικώτερον του.